

מצות החרמת רכוש עמלק

בפירוש הציווי (דברים כה, יט): 'תמַחֶה אֶת זֶכֶר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח', כתב רש"י כי בכלל מצות מחיית עמלק כליוי כל בהמתם'. ואכן כאשר מצווה שמואל את שאול לצאת ולהלחם בעמלק, כולל הוא בציווי אף את החרמת בהמותיו, וכמפורש בפסוק (שמ"א טו, ג): 'עֲתָה יָגֶה וְהִפִּיתָה אֶת עַמְלֵק וְהִחַרְמְתָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תִחַמְלוּ עָלָיו, וְהִמַּתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעוֹלָל וְעַד יוֹנֵק מִשׁוֹר וְעַד שֶׁה מִנְּמַל וְעַד חֲמוֹר'. ויתבאר עפ"י דבריו, כי מה שכתוב ומודגש במגילת אסתר (ט, י; ט, טו, טז), שלא שלחו היהודים ידם בבזיה², הוא מפני שהוא רכוש עמלק³, וכמו שפירש רבנו בחיי (שמות יז, טז):

1 וז"ל רש"י שם: 'מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה' (שמ"א טו, ג). שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה'. וכ"כ רד"ק. ור"י אברבנאל כתב: 'השאלה השלישית... למה שמואל הנביא הוסיף בעונשו באיסור שללו במקום הזה עד שנענש שאול בעבור שחמל על מיטב הצאן, וכן תמצא בענין המן שאמר (אסתר ט, י) 'ובזיה לא שלחו את ידם', וראוי שנדע סיבתו... ובאומרו 'זכר עמלק', רמז לשלא ישאר מהם דבר, ולא ישללו שללו, באופן שלא יזכר שם עמלק עוד, כי בהשאיירם צאנם ובקדם או דבר מהם ישאר זכרו. ומכאן למד שמואל באמת 'החרמתם את כל אשר לו'. אכן יש להעיר שרש"י (שם ד"ה משור עד שה) ביאר שנצטוו על הריגת הבהמות כיון 'שהיו בעלי כשפים ומשנין עצמן ודומין לבהמה', וכן פירש רבנו ישעיה (שם), והוא ע"פ הירושלמי ר"ה (ו, ח) שעמלק כושפן היה. ובחמדת ימים (שבזי) סוף פרשת אמור: 'למה הביא אגג חי, אלא דכשיף אגג ועבד גרמיה שור בריא, נסבה בין מיטב הצאן והבקר'. וקשה על דבריו, שהרי ממילא נאסר עליהם ליטול מהרכוש, מצד מה שהוא רכוש עמלק. וראה שכן הקשה רבי רפאל יוסף חזן בספר מערכי לב (דרוש מא דף י): 'וכמו כן קשה במ"ש רש"י בהנך קראי דכתיב משור ועד שה כו' שהיו בעלי כשפים, דלמה ליה האי טעמא, תיפוק ליה דזכר עמלק כתיב, כדרשת המכילתא. וצ"ע'. ועוד הקשה: 'ואת זה ק"ל לרש"י במגילת אסתר שפירש במקרא ד'בבזיה לא שלחו את ידם', שלא יתן המלך עין צרה בממונו, ולמה ליה האי טעמא, תיפוק ליה דנאסר מדינא, דכל ההרוגים היו מעמלק כמבואר בתרגום אסתר דבעמלק גם שלל אסור'. ובזה אפשר ליישב, שכתב כן לפי הפשט שלא היו עמלקים. אכן אין בזה בכדי ליישב את פירוש רש"י לשמ"א א, טו.

2 אסתר ט, י: 'וּבִשְׁוֹשֵׁן הַבִּירָה הִהְרֹגוּ הַיְהוּדִים וְאַבְדַּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ... וּבִבְזָה לֹא שְׁלַחוּ אֶת יָדָם'. שם ט, טו: 'וַיִּקְהְלוּ הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשֵׁן גַּם בָּיּוֹם אֲרֻבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֶדְר וַיִּהְרֹגוּ בְּשׁוֹשֵׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבִבְזָה לֹא שְׁלַחוּ אֶת יָדָם'. ושם ט, טז: 'וַשָּׂאֵר הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּמִדְיָנוֹת הַמֶּלֶךְ נִקְהְלוּ וְעָמְדוּ עַל נַפְשָׁם וְנֹחַ מֵאִבְיָהֶם וְהָרַג בְּשֵׁנְאֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֱלֹף וּבִבְזָה לֹא שְׁלַחוּ אֶת יָדָם'.

3 בתרגום ראשון (אסתר ט, ו; שם יב, יז-יח) מבואר שהנרגים היו עמלקים. וכ"כ הרלב"ג ט, א-ה: 'והוא מבואר שאויביהם לא היו כל העמים אשר הם בהם, כי לא יתכן שיתן להם אחשוורוש רשות להשחית כל עמו. ולזה הוא מבואר כי לא נתיישר (=נינתה הרשות) זה אלא כנגד העמלקים, כי הם היו צוררי היהודים מקדם ומדור דור'. ועי' ג"כ בפירושו לפרק ח פס' ג. ובתועלות הרלב"ג התועלת החמישים: 'עם שהוא אפשר שאלו האויבים היו מעמלק, אשר ציוותה התורה במחיית זכרם בעבור

ועל דרך הפשט "כי יד על כס יה" יאמר כי הש"י משיב על כל מלך ישראל שישב על כסא מלכות שיעשה "מלחמה לה' בעמלק", ביאר כי המלחמה והשלל הכל יהיה אסור בהנאה, ויהיה הכל לה' לא לבני אדם. ומפני זה בא העונש לשאול... **ומפני זה נזהר מרדכי בדבר שלא ליהנות משלל המון שהיה מזרע עמלק, כעניין שכתוב בפורענות המון** (אסתר ט, טז) 'ובבזה לא שלחו את ידם', לפי שהתורה הזהירה בכך (דברים כה, יט) 'תמחה את זכר עמלק'. וכן מצינו לעתיד המלחמה והשלל הכל לה', שנאמר (מיכה ד, יג) 'והחרמתי לה' בצעם, וחילם לאדון כל הארץ'.

וכן כתב רבי יצחק עראמה בפירושו עקידת יצחק (אסתר ט, י):

ואפשר שעשו כן מפני כי מלחמה לה' בעמלק היא, והוא יתברך ציוה 'הומת מאיש ועד אשה' וגו'. ובו נכשל אבי המלכות שאול המלך הראשון, כי הנה הוא חמל על מיטב הצאן... ועל כן לא התירו זקני עיר ועיר לשלוח ידם בשלל פן יחטאו גם הם במצות שמואל, **אשר היא פירוש תמחה זכר עמלק בלי ספק**.⁵

מה ששיערה החכמה האלוהית היות זאת האומה לקוץ מכאיב תמיד לאומתינו...'

4 יש להעיר כי רבנו בחיי אינו מבאר שהאיסור הוא דין במחיה וכדי שלא יישאר זכר כלשהו מעמלק, ואכן לא מפורש בדבריו שיש חיוב למחות את רכושו, רק שנאסר בהנאה, כי מלחמה לה' בעמלק, וסיוע לכך ממה שנכתב באסתר 'ובבזה לא שלחו את ידם' - אך לא נאמר שכלו את רכושם. אמנם מהמדרשים שיובאו להלן, משמע כרש"י. וכן מפורש בשמ"א טו, ג 'המת מאיש... מגמל ועד חמור' וצ"ע, ויבואר להלן. גם הרד"ק (שם ד"ה ועד חמור) כתב: 'כי אם יחיו מהם שור או חמור יאמרו זה היה משלל עמלק, והרי לא נמחה זכר עמלק, והכתוב אומר 'תמחה את זכר עמלק'. מפורש בדבריו שבכלל מחיית עמלק מחיית בהמותיו, שהרי אם לא ישמיד את בהמותיו עדיין לא נמחה זכרו של עמלק, וכפירוש רש"י. וכ"כ ר"א אבן עזרא (דברים כה, יט): '...ודברי התורה כלל, ודברי שמואל הנביא פרט'. וכן פירש הספורנו (שם).

5 וראה מש"כ ג"כ בפירושו לפרשת שלח שער שנים וארבעים: 'ולזה היה דבר ה' אל שאול בבוא עת פקודת המלחמה הזאת... באומרו והכית את עמלק, כיון שיכוון אליו המלחמה מצד שנאתו בעצמו, לא שיעשה דבר, שיראה שהוא העיקר בפועל... וההשמד אותו במקרה, כמו שיהיה בחמדת השלל והבז... אלא שידעו הכל שהמלחמה לה' בעמלק בעצם וראשונה. ומזה היו נזהרים זקני ישראל וחכמיהם בימי מרדכי ואסתר, כי אעפ"י שנתן רשות להשמידם ושללם לבז, הנה תמצא לשם נזכר שלוש פעמים 'ובבזה לא שלחו את ידם'. כי ראו שהיו צריכים להראות כי מלחמה לה' בעמלק ובזרעו בעצם וראשונה'. וכ"כ רבי אלישע גאליקו, אסתר ט, טז: 'והיות קרוב אצלנו שרצו לתקן את אשר עות מלך ישראל במלחמת עמלק, שלא מיחה בעם כשהשליכו עצמם אל השלל, וכדכתיב: 'ותעט אל השלל', ונחשב להם לעון כנודע. ולפיכך הם ראו ולקחו מוסר, והחרימו את כל השלל ואת כל הביזה, ולא דבק בידם מאומה מן החרם'. אמנם לא מפורש בדבריו שכך היא גדרה של מצוות מחיית עמלק, שהרי עדיין אפשר שהיתה רק הוראת שעה. וראה ג"כ רבי צדוק הכהן מלובלין, פרי צדיק, פורים, ב. והרב יצחק בנימין זאב מלנדסברג בספר נחלת בנימין על המצוות (אמשטרדם תפ"ב, מצוה קו ס"ק ו, דף קלה, ב) כתב: 'ומרדכי תיקן חטא שאול ובביזה לא שלחו את ידם, דכל

והנה כשהביא הרמב"ם (הל' מלכים ה, ה) דין זה, לא קבע שבכלל השמדת עמלק גם הריגת בהמותיו וכלייו שאר נכסיו, שכן כתב:

וכן מצות עשה לאבד זרע' עמלק, שנאמר 'תמחה את זכר עמלק'. ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו, שנאמר 'זכור את אשר עשה לך עמלק', מפי השמועה למדו 'זכור' בפה 'לא תשכח' בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו.

ויש להקשות, שהרי ממה שציווה שמואל את שאול מוכח שבכלל חיוב מחיית עמלק נכללת המצוה להשמיד את כל אשר לו! ואכן המנחת חינוך (מצוה תרד א [א]) הביא את דברי רש"י, וציין שהרמב"ם והחינוך לא כתבו כן:

ועיין ברש"י בחומש כאן שפירש תמחה וכו' מאיש ועד אישה מעולל ועד יונק משור ועד שה, שלא יהיה שם עמלק נזכר כו'. ודבר זה דאף הבהמות צריכים להרוג אינו מבואר ברמב"ם ובדברי הרב המחבר. ואיני יודע מהיכן הוציא רש"י זה, ובספרי כאן לא ראיתי זה. וממעשה דשאלו אין ראייה, דהקב"ה ציוה לו אז ע"י שמואל, אבל להיות מצוה לדורות לא שמענו. וצ"ע.

אם כן לפי זה ניתן לכאורה ליישב את השמטת הרמב"ם והחינוך, שמפני שלא מצאו לדין זה מקור מפורש בחז"ל הם הסיקו שלא היתה זו אלא הוראת שעה.

אלא שאי אפשר לומר כן, שהרי דבר זה הובא במדרש. כך למשל במדרש איכה רבה סוף פרשה ג': 'כי מחה אמחה... רבי יהושע אמר שלא יהא נין ונכד לעמלק. מתחת השמים, שלא יאמרו אילן זה של עמלק, גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק'. וכן הוא במכילתא דרשב"י סוף פרשת בשלח⁷. וא"כ חזרה קושיא לדוכתה, מדוע לא פסקו הרמב"ם והחינוך כפי שעולה ממדרשים אלו?

הנהרגין, מזרעו של עמלק היו אויבי ה' ונחלתו'. וכ"כ בשם משמואל (פורים תרע"ד, עמ' קפג) יבוא דבריו להלן.

6 כך כתוב ברמב"ם מהד' פרנקל עפ"י כתבי יד תימניים, והוכיח שם שכן ראוי לגרוס. ועי' בקרית ספר למהר"ט שכתב ג"כ 'זרע עמלק'. ברם העירו דבשאר כת"י ובדפוסים גרסו 'זכר'. ועפ"י גירסה זו אפשר לומר דבכלל 'זכר', אף השמדת הרכוש (וכפי שביאר הרא"מ דברים כה, ט). למרות שעדיין קשה, שמ"מ היה לו לפרש בהדיא. ועוד שבסה"מ מצוה קפח כתב: 'שציונו להכרית זרע עמלק... ולמחות זרע עמלק'. וכ"כ במנין המצוות.

7 'מתחת השמים. ר' יהושע אומר שלא יהיה לו נין ונכד לעמלק, שלא יאמרו גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק, אילן זה של עמלק', וכן נכתב מאוחר יותר במדרש שוח"ט פ"ט ס"י ובמדרש הגדול שמות דף שד. וראה מ"ש הרב מנחם מנדל כשר בחומש תורה שלמה שמות יז, טז הערות קק ו-קל. והרב יחיאל מיכל עפשטיין בחומש תורה תמימה שם הביא כן בשם הספרי ר"פ תצא: 'מתחת השמים. [מהו מתחת השמים], שלא יהיה נין ונכד של עמלק ולא גמל ולא חמור תחת כל השמים, שלא יאמרו הוא של עמלק'.

הנה מאידך גיסא יש להקשות על דברי רש"י ממלחמת דוד בעמלק (שמ"א כז, ח), שהרי מפורש שם שלקח דוד מרכושו:

ויעל דוד ואנשיו ויפשוטו אל הגשוני והגזרי והעמלקי כי הנה ישבות הארץ
אשר מעולם בואך שורה ועד ארץ מצרים: והפה דוד את הארץ ולא יחיה איש
ואשה ולקח צאן ופקר וחמרים וגמלים ובגדים וישב ויבא אל-אכיש.

וכן מהמסופר בדה"א יח, יא:

גם אתם הקדיש המלך דויד לה' עם הפסוף והזהב אשר נשא מפל הגוים
מאדום וממואב ומבני עמון ומפלשתים ומעמלק.

ועוד יש להבין, כיצד נטלו מרדכי ואסתר את בית המן? על אף שהיה מזרע עמלק?
והנה הקשה בשו"ת עונג יו"ט (בהקדמה הגהה ו):

מדוע לא ביאר הכתוב [שמ"א טו, ג] מה נעשה בשלל, ולא הזכיר שהרגו גם את
הבהמות כמו שהוזכר 'והמת מאיש עד אישה מעולל עד יונק מחמור עד גמל'?

ועוד הקשה:

גם צריך להבין תשובתו של שאול שהשיב לשמואל 'אשר שמעתי בקול
ה' ואלך בדרך אשר שלחני, ואביא את אגג מלך עמלק ואת עמלק החרמתי,
ויקח העם מהשלל ראשית החרם לזבוח לה' ע"כ. ודבר זה מתמיה מאוד, איך
אומר ששמע בקול ה', אחרי שאומר בעצמו 'ואביא את אגג' וגם השלל הביא,
והוא הוזכר שלא להחיות איש ולהרוג גם הבהמות!

וביישוב הקושיות חידש, שהחיוב להחרים את הבהמות חל רק אחר החרמת כל
הנפש שבעמלק, ובבהמות שכבר זכו בהם קודם להחרמת כל הנפש לא חל חיוב זה.
ועפ"י יסוד זה יישב קושיותיו:

לכן נראה לי דאף ששמואל אמר לו 'והמת מאיש עד אשה מעולל עד יונק

8 כמפורש באסתר ח, א: 'ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן צרן
היהודים'. ובבמדבר רבה נשא פ"י ב: 'חיבל חבל כתיב, זה היה המן שנחנק בחבל. ומניין שהיה
ממונו למרדכי? שנאמר: 'ותשם אסתר את מרדכי על בית המן', מדה כנגד מדה'. וביאר מהרז"ו:
'כמו שרצה המן להשמיד וגו' ושללם לבזו, כך נשמד וממונו לשלל מרדכי'. וכ"ה במדרש תהילים
כב, לב: 'איכלו ענוים וישבעו. זה מרדכי ואסתר שזכו לשולחן מלכים. תניא, לשלושה חלקים
נחלקה ממונו של המן, שלישי למרדכי ואסתר, שלישי לעמלי תורה, ושלישי לבניין בית המקדש,
[ושלושת נאמרו בפסוק אחד: 'איכלו ענוים וישבעו זה מרדכי ואסתר, יהללו את ה' דורשיו אלו
עמלי תורה, יחי לבבכם לעד זה בנין בית המקדש], דכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים'.

9 והיה המן עמלקי, כמו שביארו המפרשים: 'האגגי' - ממשפחת אגג. וכ"ה בתרגום ראשון אסתר
ג, א: 'ואה כען רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא דמזרעית אגג בר עמלק רשיעא'. ועי' ג"כ
להלן בדברי ר' ראובן.

משור עד שה', מ"מ אין חיוב להרוג הבהמות ולהחרים השלל עד שיהרוג מקודם את כל האדם שבהן, שאז מצוה להחרים גם הבהמות, כמו שמצינו גבי בהמה הנרבעת בסנהדרין (נד, א) שלא תהא עוברת בהמה בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה, והכי נמי שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו משל עמלק. אבל כל זמן שמין האדם מעמלק קיים, ליכא מצוה בהריגת הבהמות... ולפי זה נראה שזה היה עצתו של שאול, שיזכה העם בשלל קודם שימחו ויהרגו את העמלקים, שאז עדיין ליכא מצוה בהריגת הבהמות כיון שעדיין בני אדם עמלקים קיימים, וממילא אח"כ כשיהרגו את העמלקים לא יהא שוב מצוה בהריגת הבהמות כיון שכבר זכו בהם אנשי המלחמה קודם שנתחייבו להורגם. ואטו מי שקנה בהמות מעמלקים זמן רב קודם המלחמה מחויב להרוג הבהמות, הלא כבר זכה בהן ושלו הם... והתחכם שאול להביא את אגג מלך עמלק, להביאו להראות לשמואל שעדיין אחד מהם קיים, ומהני זכיית הבהמות¹⁰.

ונראה שעפ"י חידושו, ניתן אף ליישב את דברי רש"י, שהרי במלחמת דוד עדיין לא מחו את כל העמלקים ולכן יכל ליטול מרכושם. ומטעם זה יכלו מרדכי ואסתר לזכות בבית המן. ומה שלא שלחו ישראל ידם בביזה היה מטעם אחר, ועל דרך שפירשו מפרשי המגילה¹¹.

באופן אחר כתב ליישב את מעשה דוד רמ"ש הכהן ב'משך חכמה' (דברים כה, יט): בספר החינוך כתב דעל כל יחיד שיקרה לפניו מזרע עמלק מצוה זו. ולרש"י שפירש 'זְכַר' מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה, שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היא, והוא מהמכילתא דפרשה בשלח... מוכח דעל יחיד אין המצוה, דהרי מפורש בשמ"א כז, ח: "ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל הגשורי והגזרי והעמלקי... ולקח צאן ובקר וחמורים וגמלים ובגדים וישב ויבוא אל אכיש". **הרי דביחיד אין מצוה לאבד הצאן והבקר.**

10 וביחס לדברי שמואל ביאר העונג יו"ט (שם): 'והשיב שמואל ע"ז, החפץ לה' בעולות כשמוע בדבר ה'. הלא מוטב לעשות מצוה כתיקונה ולא לעשות טצדקי למיפטר נפשיה ממ"ע ע"י התחכמות שעשה שזכה בהן מקודם. ולזה אמר כי מאסת דבר ה'. היינו שלא ביטל המ"ע בידים, רק שעשה טצדקי למיפטר נפשיה, כמו מכניס פירותיו דרך גגות... לפוטרו ממעשר. וכן היה באמת ששיסף שמואל את אגג, דמה לי הכא מה לי התם, עדיין יכולים לקיים מצות מחיה באגג, אבל הבהמות לא מצינו שהרג, יען כי פקע מצות הריגה מהם ע"י שזכו בהם כל זמן שהיה אגג עדיין קיים, שלא נצטוו להרוג הבהמות אלא אחר שימחה זכרו מן בני אדם, משא"כ מי שזכה בהמות קודם מחיית בני אדם'. ועי' הרב דן פלאצקי, כלי חמדה, כי תצא, עמ' רנב-רנג, שלא קיבל את דבריו.

11 יש להעיר שרבו בחיי ושאר המפרשים שהזכרו לעיל, ודאי לא סברו כן, שהרי פירשו בהדיא שמ"ש 'ובביזה לא שלחו את ידם' הוא מפני שהוא רכוש עמלק, וכפי שנלמד מקרא, וזאת על אף שלא הושמדו עדיין כל העמלקים.

לדבריו אם כן היחיד אינו מצווה במחיית עמלק, ולכן ממילא אינו מחויב אף בכילוי ממונו שהוא דין המיוחד בקיום מצוות מחיית עמלק. לכן נטל דוד ממונם ולא אבדו. אמנם עדיין יקשה מהמובא בדה"א יח, יא, שם מפורש שהיה דוד מלך על ישראל, ואעפ"כ נטל מממונם.

גם הגר"י פ' פערלא, בביאורו לרס"ג (מצוה נט, עמ' 523), כתב כדברי המשך חכמה, ויישב בזה את מעשה אסתר ומרדכי: 'וכיון שהיו אז בגולה, ואין מלך בישראל, לכן לא היתה אז נוהגת מצוה זו'¹².

אכן, בהמשך דבריו כתב הרב פערלא כי אף אם נאמר שהיא מצוה המוטלת על כל אחד ואחד יש ליישב את הדברים, כי מאחר שהמן נידון למיתה ע"י אחשורוש אם כן מהרוגי מלכות היה, וכל נכסיו למלך, ומן המלך ניתן הרכוש למרדכי ואסתר. וז"ל:

איברא דלכאורה יש לדחות ע"פ מאי דאמרינן בפרק השולח (גיטין לח, א) עמון ומואב טיהרו בסיחון. עיי"ש. וא"כ הכא נמי, כיון דקיי"ל (ס"פ נגמר הדין) דהרוגי מלכות נכסיהם למלך, עיי"ש, א"כ מיד משנהרג המן זכה אחשורוש מדינא בכל נכסיו, ובזה כבר טיהרו נכסיו והותר למרדכי ואסתר ליזכות בהם¹³. בדבריו מתבאר גם מדוע לא נטלו מהביזה, כי בממון זה לא זכה המלך והוא נשאר ממון עמלק. אכן אין בזה כדי לבאר את מעשה דוד.

כדברי הגר"י פ' פערלא כתב גם השם משמואל (פורים תרע"ד, עמ' קפג):

ובבזה לא שלחו את ידם. כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה הגיד שבזה תיקנו חטא שאול שנאמר בו 'ותעט אל השלל' וכו'. אך עדיין יש להבין מדוע לקח מרדכי את בית המן, כמ"ש הנה בית המן נתתי לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי... ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. ובתרגום, שמרדכי מסרהו לבניין ביהמ"ק. ונראה שהיה כעין שאמרו ז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון. וה"נ, הרי היה מהרוגי מלכות ונכסיהם למלך, ומידו של אחשורוש בא להם.

וכ"כ ריב"ז ליפמן אשכנזי מלנדסברג בספרו נחלת בנימן (מצוה קו ס"ק ו):

אך את בית המן נתתי לאסתר כתיב. כי רכוש המן נטהר ע"י אחשורוש, דהרוגי מלכות נכסיהן למלך וזכה בהו אחשורוש, ואז יצא מכלל שלל עמלק והותר לאסתר.

12 ועיי"ש שהעיר שא"א לומר שלא היו חייבים במצוות מחיית עמלק כיון שלא היו בארץ, 'שהרי כבר כתב הרמב"ן (בליקוטיו ריש פ"ק דמגילה)... דאז כבר נפקדו ישראל ועלו ברשיון כורש ונתיישבו בעריהם ואנשי כנסת הגדולה עם רוב ישראל כבר היו בארץ'. ומזה הביא ראייה ליראים ולרמב"ן, שמצווה זו מוטלת על המלך. עיי"ש.

13 ועיי"ש מה שהקשה על כך ומ"ש והאריך עוד בעניין.

עוד כתב הרב פערלא ליישב קושי זה באופן אחר, והוא עפ"י דברי הירושלמי (יבמות ב, ו) שביאר את מה שכתוב במגילה (אסתר ט, כד): 'כי המן בן המדתא': וכי בן המדתא היה?! אלא צורר בן צורר'. ונמצא שסובר הירושלמי שהמן לא היה מכלל זרע עמלק, ומובן ממילא איך נטלו מרדכי ואסתר את רכושו¹⁴. אמנם אין בדברים אלו כדי ליישב את מעשה דוד, אשר, כאמור לקח מרכוש עמלק ולא החרימו.

הגר"י גרשוני בספרו קול צופיך (עמ' תלד-תלה) כתב, כי עפ"י חידושו הידוע של רבי חיים מבריסק¹⁵ ניתן ליישב את פסיקת הרמב"ם. דהנה הקשה ר' חיים, כי כאשר הרמב"ם פוסק שיש להשמיד את שבעת העממים (הל' מלכים פ"ה הל' ד) הוא כותב: 'וכבר אבד זכרם', וכפי שמבאר הרדב"ז: 'לפי שבא סנחריב ובלבל את העולם'. אולם כשפסק הרמב"ם שיש מצות עשה לאבד את זרע עמלק לא כתב שכבר אבדו ואבד זכרם. מכאן למד הגר"ח שהרמב"ם סבר כי כל אומה הנלחמת בישראל וכוונתה להשמיד את ישראל נכללת גם היא בחיוב זה של מחיית זרעה. על כן, כתב הגר"י גרשוני, לא כתב הרמב"ם שבכלל חיוב מחיית עמלק החיוב להחרמת רכוש, כיוון שדין זה של כילוי רכוש נאמר דוקא בעמלק של התורה, ולא בשאר האומות הבאות להשמיד את ישראל הכלולות בשם 'עמלק'. ולכן בזמן הזה שאין עמלק זה קיים,

14 ועי' מש"כ לעיל, שבמפרשים מבואר שהיה מזרע עמלק. וכבר תמה הר"ש יפה ז"ל ביפה מראה שם מהיכן ברור כ"כ שלא היה בן המדתא, ועיי"ש מה שנדחק בזה, ובמש"כ בשיירי קרבן שם. וכן משמע ממגילה יג, א. ומדרש אסתר רבה פרשה ח ד"ה 'את כל אשר קרהו, ובתרגום שני ט: 'חוס על יקרי ולא תקטלני ותחבלני כאג סבי'. ועי' בניצוצי אור (גיטין נו, ב) להג"ר ראובן מרגליות שהוכיח כי ודאי היה המן מזרע עמלק, ושאיך לא נתבלבל ע"י סנחריב כיון שהיה מזרע המלוכה. וביישוב מ"ש שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, כתב עפ"י דברי בעל הטורים שיש לגרוס מבני בניו של נעמן. וזהו לשונו: 'מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. וכבר התחבט הג"ר חיד"א, דא"כ איך קיבלו גרים מבני בניו של המן, ואין לומר לפי שבינתיים בלבד סנחריב את העולם לא הוקבע יחס המן היותו עמלקי, אחרי שמוצאו של המן מעמלק לא נתערער כאשר העיר הגר"י מדווינסק בספר צפנת פענח לאסתר (י ע"ד) שבמגילת אסתר הוכפל כמה פעמים היות המן בן המדתא 'אגג' וזו היא הדגשה שהוא עמלקי ודאי, כמבואר במרדכי יבמות פ"א דזרע המלוכה לא נתבלבלו, ויוסבר עפ"י דברי הרשב"ם בר"פ מקץ ש"אגג" הוא תואר מלכי עמלק כמו 'פרעה" במלכי מצרים, ולכן מצינו בימי משה רבינו ע"ה וירום מאגג מלכו וכן בימי שאול אגג מלך עמלק, וכ"ה ברמב"ן בלק כב ו, ובכן כאשר הודגש בכל פעם היות המן אגגי היינו שהוא מזרע מלכי עמלק שלא נתבלבלו, א"כ הרי האיסור בתוקפו שלא לקבל מהם גרים ולא יבאו בקה"ה עד עולם, ואיך יזכה היוצא מן הטמא ללמד תורה ברבים. אמנם המעיין בבעל הטורים שעל התורה פרשת תצוה כ"ח ז' פס' על שתי קצותיו, יוכח שהיתה לפניו הגירסא מבני בניו של נעמן. ונכון מאד בקישור הענינים שהתחילו נעמן גר תושב היה. וכ"כ בפירושו לספר חרדים, מקור חסד, סי' תתריט [ב]. וכ"כ בספרו מרגליות הים, סנהדרין דף צ"ו ע"ב. וכ"כ הרב מנחם כשר, חומש תורה שלמה, בשלח יז, טז [קלא] עמ' 275.

15 בספר 'הררי קדם' לרב שורקין (עמ' שסו) וכן בספר 'סוד היחיד והיחד' לגר"י סולוביצ'יק (עמ' 392) הביא חידוש זה בשם אביו הגר"מ סולוביצ'יק.

שכבר אבד זכרו, שוב לא שייך דין זה. ועל כן השמיטו הרמב"ם. אולם קשה, מניין לו לחלק בעניין חיוב כילוי הממון בין עמלק לבין שאר האומות המצירות לישראל? ועוד קשה, שמ"מ היה לו לרמב"ם להביא דין זה גבי עמלק ולומר שכבר אבד זכרו, כפי שהביא שיש מצוה להחרים את שבעת העממים אע"פ שציין שכבר אבד זכרם.

ונראה לומר, שהרמב"ם סבר שלא נצטוו ישראל על כילוי ממונם של העמלקים, ומה שהובא במדרש אינו אלא הבטחה שלא יאר זכר מהם, לא חמור ולא גמל. ודייק זאת ממה שדרשו כן על הפסוק 'כי מחה אמחה את זכר עמלק' (שמות יז, יד) ולא על הציווי (דברים כה, יט) 'תמחה את זכר עמלק'¹⁶. ומאחר שלא נצטוו על כילוי הממון, ומלחמת דוד בעמלק ראייה לכך, נוח לפרש שאצל שאול לא היתה זו אלא הוראת שעה¹⁷. ומה שלא שלחו ידם בביזה הוא מטעם אחר, כפי שפירשו בכמה אופנים מפרשי המגילה.

16 למעט מ"ש בשוח"ט ט, י עפ"י הנדפס מכ"י. ראה הרב מנחם מ' כשר, חומש תורה שלמה, בשלח יז, טז [קל] עמ' רעד: 'שנאמר: 'תמחה את זכר עמלק', שלא יאמרו אילן זה שלעמלק, גמל זה של עמלק, רחל זו של עמלק היא, שנאמר: 'אבד זכרם המה'. וצ"ל שבמדרש שהיה לפני רש"י, נדרשה דרשה זו על קרא ד'תמחה את זכר עמלק'.

17 בזה גם ניחא מה ששמואל ציוה רק על הריגת בהמות עמלק, בעוד שבמדרש (כן משמע מדברי המכילתא דרשב"י סוף פרשת בשלח, ואיכה רבה סו"פ ג, ראה לעיל). הובא אף 'שלא יאמרו אילן זה של עמלק'.

כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק. פירש הרב רבי נתן כי 'יד' זה מוסב על עמלק. דקשיא ליה, כתיב הכא מחה אמחה את זכר עמלק, וכתיב התם בפרשת כי תצא תמחה את זכר עמלק, משמע שהציווי לישראל שהם ימחו זכרם! אלא מה שכתוב תמחה - היינו כשעמלק פושט ידו על ישראל לבד, ללחום עמהם. ומה שכתוב אמחה, דמשמע הקב"ה עצמו ימחה - היינו כשעמלק פושט ידו על המקדש. והיינו דקאמר מחה אמחה - לפי שיד עמלק על כס יה, כלומר בית המקדש. והיינו שיסד הפייט: נא 'זכור יום זבולך, שלם לו משלך, גמול רע מחילך', כלומר בשביל שפשט ידו בזבולך אתה בעצמך שלם לו גמול רע.

פירוש ר' חיים פלטיאל לתורה שמות יז, טז